

## KÉT PARABOLA

Walter Jens legutóbbi jelentős szépirodalmi vállalkozásáról, a „Herr Meister”-ről hírt adtunk már 1964/5. számunkban. Nem regény ez a mű, csak „dialogus egy regényről”. Epikus elemekből épül, de ezek az elemek csupán kísérleti jellegűek, mindjárt a kritika mérlegére is veti őket az író, mintegy önmagával vitázva. Némelyikük azonban önmagában, elemző „vita” nélkül is művészi egész: a fasiszta német közelmúlt ijesztő társadalmi képleteit jeleníti meg, vagy a „jóhiszemű” entellektüelek sorsát festi, akik lemerészkednek ebbe a sötét mélységbe, önmaguk hasonmásaival találkoznak ott, s végülis hasonmásaik áldozatai lesznek. A „Herr Meister” ilyen epikus elemei közül való az alábbi két parabola, vagyis példabeszéd.

Egy kisvárosban, az Egyesült Államok északi részén vagy Kelet-Poroszországban, teljesen mindegy, hogy hol, csak az a fontos, hogy elég messze legyen és minden lakosa ismerje egymást: egy kétezer lelket számláló városkában ül a tanító az ablaknál, és a Main Streetet nézi (vagy a Markplatzot, ahogy tetszik).

A tanító öreg, esetleg Pilkallenből származik, vagy színesbőrű — mindenesetre béna, reggel megérkezik majd az iskolába, és dél felé ismét hazahozzák. Ez a tanító, mondjuk, egy Jones nevű néger, a következő tudósítást adja:

## 1

## TUDÓSÍTÁS HATTINGTONRÓL

Ebben az évben nagyon korán köszöntött be a tél; már november közepén mínusz 15 fok volt, és december első hetében hat napig havazott egyfolytában; az ötödiken, egy szerdai napon, kitört börtönéből Hattington. Nyilván arra számított, hogy a hó belepi nyomait — és számítása bevált. A kutyák elvesztették a szimatot, és a csendőrök még az éj folyamán visszatértek Colville-ba.

Másnap reggel megerősítették rendőr-őrszemünket, és Smith őrmester két új kartársat kapott: feltételezték ugyanis, hogy Hattington megpróbál a legrövidebb úton hozzánk, Knoxba eljutni, mert hosszú nyomozás után itt tartóztatták le májusban, a nyílt utcán — valószínűleg Hope pincéző és Madison benzinkutas feljelentésére, akiknek adósa maradt. Kézenfekvő volt tehát az a feltételezés, hogy a fegyenc először Knoxba jön, mert bosszút akar állni.

Ekkor beköltözött városunkba a rettegés. Martha Hope elutazott néhány hétre, Madison pedig kibiztosított revolvert tartott az ágyánál. De mi, többiek is teli voltunk aggodalommal: este tíz után senki sem hagyta el a házát, a gyerekeket szüleik hozták el az iskolába. A rendőrség minden zugot átfésült: nem volt olyan pince és pajta, olyan fészker és bódé, amelyet ne kutatott volna át többször is; még a csatornák lejáratairól sem feledkezett meg. És noha a legcsekélyebb nyomot sem találták sehol (gyanújelet sem, nemhogy kézzelfogható bizonyítékot), nem akart elcsitulni az a hír, hogy valaki közülünk elrejtette a szökött fegyencet, aki most csak a kedvező pillanatra vár; egyszer Ellington kocsmárosra esett a gyanú, máskor Bore újságárusra, harmadszor egy vándorló házalóra, aki Colville és Baxton között árusította portékáját. A városban bizal-

matlanság lett úrrá; névtelen leveleket írogattak; a „Colville-Star”-ban rejtelmes hirdetések jelentek meg: VIGYÁZZATOK BORE-ra vagy ELLINGTON, TE JUDÁS, HOL VOLTÁL DECEMBER 4-ÉN? Csak midőn karácsony és újév is elmúlt, és semmi sem történt, kezdtünk el újból reménykedni, kiváltképp, mert az a hír járta, hogy egy utazó borkereskedő egy kanadai kisvárosban látta Hattingtont, a határ közelében. Martha Hope hazatért; Madison eladta házörző kutyáját, a vendéglőbe ismét beköszöntött a csúcsgalamb, és az a látszat keletkezett, mintha polgáraink néhány nap alatt akarnák behozni mindazt, amit heteken át elmulasztottak. Az ablakokat kireteszelték, a biztonsági zárat kinyitották, az utcákon lárma és zene hallatszott, és a *Saloon*-beli álarcosbál, amelyhez hasonló ünnepséget évek óta nem rendeztek, egészen reggel hat óráig tartott.

De azután hirtelen, január 11-én, lent a folyónál megtalálták Emily Sawdy holttestét, és két nappal később Helen Fletchert, a tizennégyéves leánykát iskolába menet valami álarcos férfi behurcolta egy tornácra, és ott borzalmas módon bántalmazta. Hattington tehát — ezen nincs már (mint hitték) mit okoskodni — mégis a városban tartózkodik... De ki rejthette el? Talán Madison, hogy megmentse a bőrét? Vagy Martha Hope, a bestia, mert megszarolta? Feketelisták jártak kézről kézre; a házak falát és a járdákat rágalmak borították; és amikor február elsején a háromtagú bizottságot megbízták azzal, hogy minden polgár életét részletesen vizsgálja meg, olyan boszorkányüldözés kezdődött, amely a legrosszabb időkre emlékeztetett. Nemsokára nem volt már titok, amelyet a szimatolók fel ne fedeztek és napvilágra ne tártak volna: házasemberek, akik egyszer botlottak, arra ébredtek, hogy úgy bánnak velük, mint a gonosztevőkkel, ártatlan iszákosokat gyanúsítottak a gyilkossággal; a nőgyelet a mozielőadások előtt cédulákat osztott szét, amelyek figyelmeztették a polgárokat, hogy — ha kedves az életük — bizonyos emberekkel kerüljék az érintkezést. Másrészt épp ezekben a napokban a fiatalok között elharapódzott a zűrzavar és a fegyelmezetlenség. Míg az idősebbek lehetőleg már csak azért hagyták el házukat, hogy munkába vagy templomba menjenek, a fiatalabbak esténként a kocsmában gyűltek össze, ittak és duhajkodtak, legorombították a felnőtteket, és végül olyan rémuralmat vezettek be, hogy csak egy civil-rendőrségnek, a polgárőrségnek a segítségével tudtunk úrrá lenni rajta. Nem maradt más hátra, rövid úton le kellett tartóztatni a főkolomposokat — és akkor kiderült, hogy még a leggonoszabb rendbontók sem pusztá féktelenségből verődtek össze, hanem inkább mert féltek, hogy egy szép napon áldozatul esnek Hattingtonnak. Ez újból ráébredtet engem arra, hogy mily gyorsan tenyészik az általános őrzöngés a félelem és a rettegés árnyékában. Én magam is megéltem olyan éjszakákat, amikor több mint egy tucatszor hívtak fel elváltoztatott hangon, hogy gyanúsnak mondott polgárok bojkottjára kényszerítsenek.

És akkor beköszöntött ama március 17-e, amelyen Madisont megfojtva találták szobájában: a gyilkos Káin-bélyeget égetett a halántékára. Ettől a naptól kezdve még az értelmesebbek sem őrizhették meg türelmüket. Aki még mindig megfontoltságra intett, és szembe próbált szállni a hisztérikus tébollyal, azt minden teketória nélkül a gyanúsítottak listájára tették — ami annyit jelentett, hogy bezúrták az ablakait, összetörték a holmiját, megfenyegették, feljelentették, megverték, és vészbiróságot ültek fölötte. Pár hét múlva tettlegességekre került sor a polgárok között. Néhány fanatikus már április elején meglincselte egy négernek színezett bábút, majd szétverték a zsidó orvos rendelőjét. Azután még inkább elfajult a helyzet: Hattington ürügyén régi, elavult számlákat nyújtottak be; pisztoly, kés és korbács uralkodott, és aki ellenszegült, annak jutalmul

egy H-t rajzoltak krétával a kapujára: Hattington-barát, azt tehetek vele, amit akartok; senki sem siet majd a segítségére.

Áprilisban aztán még Snyder tiszteletes is kapitulált, pedig ő egyike volt azoknak, akik a legtovább őrizték meg józan eszüket: a szószékről megparancsolta nekünk, hogy üldözzük a gyilkost és cinkostársait. Ez a hásvét előtti városnapon történt, egy napra rá megtört a tél hatalma, és megkezdődött a nagy olvadás. A nap mindenre fényt derített: nagypénteken a fegyháztól száz méterre megtalálták Hattington hulláját. Nem jutott tovább novemberben kitörési kísérletekor. A hó elnyelte nyomait, a jégkoporsó megóvta testét.

Ettől a naptól fogva minálunk, itt, Knoxban minden csöndcsedni kezdett. Aki csak tehetett, elköltözött. Emily Sawdy és Madison gyilkosát azonban sohasem találták meg, és a Helen Fletcheren elkövetett vétségért sem lakolt senki. Csak én táplállok bizonyos gyanút, de hallgatok, más pedig nem tudja, ki volt a tettes. Egy dolog azonban bizonyos: nem sok olyan ember él városunkban, aki mentes a bűntől.

## 2

## PARABOLA A KOPORSÓKERESKEDŐRŐL

A. fürdőhely, mely a birodalom délnyugati részén terül el, és egyformán híres hőforrásairól, elragadó környékéről, kaszinójáról és sokféle történelmi emlékművéről, az ország egyik leggazdagabb városának számított. A háború nem döntötte romba, és a gondviselés megkímélte minden zűrzavartól, s így hála a tetterős fürdőigazgatónak, ennek az egykori gazdálkodónak és tartalékos tisztnek, rövid idő alatt visszanyerte azt a jelentőségét, amelyre mint jóhírű fürdőváros és sikerrel kecsegtető kongresszusok színhelye korábban szert tett. Nem csoda hát, hogy a régi közönség — sztárok, diplomaták, gyárosok és elűzött hercegek — a helyi lakosság begyakorlottan álmélkodó hódolatának kereszttüzében nemsokára ismét azon a pompás sugárúton sétálgatott, amelyet nemcsak hogy a császáról neveztek el Kaiserstrassénak, de üzletein még a második világháború után is ott díszelgett az „udvari szállító” felirat. Ez a taxus-sövénnyel négy párhuzamos útra osztott fasor a szanatórium és a Diana-tér közt, amely esténként a vilmoskorabeli lámpások fényében ragyogott, egy elsüllyedt kor képét öltötte magára: nyáron, mint a prospektusban olvasható, a Puerta del Sol fényessége tölti be, ősszel olyan tarkán virul, mint a Keizersgracht lombja, télen Cannes-ra, tavasszal pedig Ischle emlékeztet: tavasszal, amikor az üzlettulajdonosok elhagyták már nagyvárosi lakhelyüket, és kitétték kirakataikba a télies trófeákat — a nercből való gondolatokat, a malachitba vagy gránitba öltözött arany álmokat és kívánságokat. Nemcsak az Orsinik nevezték *La strada di lusónak*, a gazdagság fasorának a Kaiserstrassét, hiszen virágokon, bőrárúkon és prémeken, illatszereken, ruhákon és ékszereken kívül semmit sem lehetett ott vásárolni, legalábbis addig a napig, amíg (mindenkit meghökkenítve és nyilván csak hatósági balfogással magyarázhatóan) Maurice Nagel úr, a lausanne-i temetkezési vállalkozó épp a Diana-tér sarkán be nem költözött egy üzletbe, amelyet drága pénzért (és ingyenes dísztemetésért) egy haldokló ékszerész hagyott rá. Értékes drágakövek, gyöngyök és láncok helyett most csak koporsók és ékes urnák voltak láthatók; a turmalin, a smaragd és az opál helyébe halotti vánkосok és ibolyakéken világító szalagok kerültek; a gyémántos villogás, a képzeletbeli visszfények tűzijátéka meghátrált a halál komor díszletei előtt —

és itt meg kell jegyeznünk, hogy Nagel úr (aki franciásan ejtette a nevét) mint zseniális *couturier de la mort* kitűnően el tudta találni a fürdőhely stílusát.

A szokás törvényében bízva, jól tudva, hogy csak lassan és gondosan előkészítve szabad közelednie a halálhoz, Nagel úr a kirakatba csupán egy történelmi koporsó-gyűjteményt, ha úgy tetszik, egy síri *hors d'oeuvre-t* helyezett el... olyan modelleket, amelyeknek eleganciája elidőzésre csábított: egyiptomi halottasházakat és kékes mázzal bevont, pártus eredetű parafakoporsókat, szürke bazaltból készült egyszerű asszír ládákat, afrikai koporsókat és gazdagon díszített, reliefekkel borított hajókat, amelyek Kisázsia talajából kerültek elő.

Ha az enyhe aperitif felkeltette az étvágyat, és az érdeklődő belépett, akkor rögtön az első teremben egy triptichon előtt találta magát, amely — egy ismeretlen spanyol műve — El Greco temetését ábrázolta: jobbról a halottasmenet látszott, amint éppen elhagyja Marqués de Villena palotáját, a dominikánusok és hyeronimiták processziója, akiknek feje fölött a szerzetek himzett zászlói és főként a *Cofradia de la Santa Caridad* színpompás lobogói lengtek a szélben; balról a toledói polgárok gyászmenete vonult, a fodros fehér körgallérok festői modorban feleseltek a ruhák posztójának fájdalmasan fekete színével; végül középen, Szent Pedro mártír privilegizált oltára előtt egy hatalmas koporsó csillogott a gyázmise ragyogásában. (Alatta parányi cédula: „A porfír-szarkofág árát kérésére irodánk közli Önnel”).

Az előcsarnokon áthaladva egy második, még nagyobb terembe lépett az ember, amelynek falait híres temetők fényképei díszítették, míg a középen álló vitrinek egy sor olyan haláltánc-jelenetet tartalmaztak, amely Nagel úr szerint alkalmas volt arra, hogy a szemlélődők lelkületét előkészítse a harmadik teremre, ahol a halál immár testi valójában jelent meg: mint egyházi szónok és udvari solymász; jogarral és sarlóval, királyként és nyomorék koldusként; csontöltözékben és a pestis skarlát köntösében.

És még tovább vezetett az út; a cél már nem volt messze; csak azokat a szekrényeket kellett még gyorsan szemügyre venni, amelyek kronologikus elrendezésben, a temetkezési szertartásokat mutatták be Asszíriától Washingtonig, búcsúpillantást kellett vetni az „Évezredek gyász-szokásai” feliratú táblázatra, és gyorsan át kellett futni a gótbetűs írást: „voltunk, akik vagytok, vagyunk, amik lesztek”; csak még egy kis mahagóniburkolatú ajtót kellett kinyitni — és akkor a zarándok elhagyta a múzeum területét, és miután az irodában a háziúr személyesen üdvözölte, rátérhetett az üzletre.

Nagel úr csakugyan művelt ember volt, és hosszú évtizedek múltak el azóta, hogy őt, a mai *chevalier de la tristesse-t*, még „Nagel koporsós”-nak nevezték. Mindenesetre A. fürdőhelyre való bevonulása idején Monsieur Maurice már hat nyelven és egyforma eleganciával tudott beszélni a burgundi *rites des passages*-ról és a dominikánus haláltáncról; járatos volt távolabbi dolgokban is, a berdicsevi Jom Kippurban vagy az attikai lélekünnepségben — hogy arról az elégikus *vado mori*-énekről ne is beszéljünk, amelynek eredeti kézirata egyébként, a közhiedelemmel ellentétben, nem a párizsi Bibliothèque Mazarine-ban, hanem a Banque de Lausanne egyik pánccszekrényében található.

Egyszóval Monsieur Maurice-nak, ennek a hatvan év körüli feketeruhás, dallamos hangú embernek, aki szavait ilyen idézetekkel szerette fűszerezni: „a halál mindenki fazekában ott van” vagy „legyen gyásza zárt és teljes, mint egy tojás” — tehát Monsieur Maurice-nak minden oka megvolt arra, hogy elégedett legyen önmagával és a világgal. Négy üzlete: Baselben, Bernben, Lausanne-ban és Zürichben kitűnően ment, két fia hű maradt a szakmához, és ami Madame

Hélène-t illeti, a *couturier* megelégedett azzal, hogy a házastársi *bésigue*-játéknál gyengéden átcsúsztatva kezén azokat a kártyalapokat, amelyek évszázadokkal előbb VI. Károlyéi voltak: ezeknek az ütőkártyáknak köszönhette Nagel úr a gazdagságát, mert a királyi kártyajátékban a mindent lekaszáló halál helyettesítette az ászot.

Egy ideig A. fürdőhelyen is jól mentek a dolgok, és főként keletről érkezett az első hónapokban sok megrendelés. A nepali imám, egy öreg gyógyforrás-látogató, végrendeletében Nagel-rendezte állami temetést kívánt, és ez elterjedt a hozzá hasonlók körében. A legtöbb ember pedig csak kurta pillantást vetett az urnákra és szekrényekre, hogy azután annál elégedettebben lásson neki az ékszernek vagy drága prémekek vásárlásának.

Persze a fürdővendégek, akiket eltökélt orvosok erősítettek meg élniakarásukban, többnyire kerülni kezdték a Kaiserstrassét, ezt a kútház és fekvőterasz közti mementót; az üzlettulajdonosok forgalma hónapról-hónapra hanyatlott, az a mondás, hogy „a halál nem fizetődik ki”, szállóigévé vált A.-ban — nem csoda hát, hogy a város részéről először kéréseket, azután intéseket és végül leplezetlen fenyegetéseket intéztek Nagel úrhoz.

De midőn a legerőteljesebb eszközök is kudarcot vallottak, és Monsieur Maurice-t sem éjszakai kurjongatásokkal, sem azzal nem lehetett elüldözni a városból, hogy közvetlenül a boltja előtt felszedték a kövezetet: midőn a helyzet egyre veszélyesebbé vált, és nemcsak a Kaiserstrasse, hanem egész A. is kezdett elnéptelenedni, akkor végül bojkotthoz folyamodtak, fogták magukat és betörték Nagel úr ablakait, tönkretették raklári készletét, és arra kényszerítették az ellenszegülőt, hogy érje be szűkös kártérítési összeggel. Éjszaka és ködben, megtört emberként lépte át Monsieur Nagel Steinachnál a határt, búcsulátogatást tett négy üzletében — mellékkutcákban levő kis svájci boltokban — és néhány hét múlva meghalt.

Helyette egy utazási iroda rendezkedett be A. fürdővárosban, a Kaiserstrasse visszanyerte régi jelentőségét, ritkult az árnyék, a diplomaták és sztárok, az ékszerészek és szörmekereskedők visszatértek — és Nagel urat ettől kezdve nem emlegették többet. Csak néhány sötét fickó — nyilvánvalóan felbérelt krakéler — dúskált még egy ideig homályos panasaiban, a fürdőigazgatót fenyegette, csalásról és be nem tartott ígéretről beszélt — de egy szép napon eltűntek ők is.

**EÖRSI ISTVÁN fordítása**